

KURAN WE SÜNNETİN ŞÖHLESİNDE ÇAGA TERBIÝESI.

Gözden geçiren:

Şeýh Solyh Fewzan

Ýazyjy:

Abdusseläm bin Abdullah

Es-Suleýmän

**KURAN VE
SÜNNETİN
ŞÖHLESİNDE
ÇAGA TERBİYESİ.**

Gözden geçiren:

Şeýh Solyh Fewzan

Ýazyjy:

Abdusseläm bin Abdullah Es-Suleýmän

Taýýarlan: Türkmen halk ogly

Ikinji çap.

Ähli soraglary elektron poçtalaryň üsti bilen berip bilersiňiz.

Pygambermirasy1@gmail.com

Kuranwehadys@gmail.com

Başga-da kitap ýüklemek üçin: kuranwehadys.com

MAZMUNY:

Şeýh Salyh Ibn Fewzan El-Fewzan yň kitap baradaky sözi.....	6
Söz başy	7
Çagalar Allahyň nygmaty we peşgeşidir:	8
Çagalar bezeg we pitnedir (synagdyr):	9
1. Çagalar bezegdir:	9
2. Çagalar pitnedir (synagdyr):	9
3. Çagalar käwagt ene-atasyny Allahyň tagadyndan güýmäp bilerler:	9
Pygamberleriň we salyhларыň öz nesilleri üçin doga etmekleri:.....	11
Salyh perzendiň peýdasy:	12
Çagalara salyh terbiýe bermekligiň parzlygy:	13
Hidaýet iki görnüşdir:	14
1) Ýol görkezme, beýan, düşündirme hidaýeti.....	14
2) Ylham, üstünlik, kabul hidaýeti.	14
Çagalara terbiýe bermegiň ädimleri:	15
1. Ilki bilen özüimizi düzetmeli:	15
2. Eje (aýal) saýlamak:	15
3. Gatnaşykdan öň Allahyň adyny agzamak:	17
4. Göwreli wagtynda ejäniň garaşyk etmegi, ünsli bolmagy:	18
Çaga doglanda buşlamak:.....	18
Şükür seždesi:	19
5. Yslamda gyz çagalary terbiýelemegiň fazly (sogaby):	19
Yslamda gyz çagalary terbiýelemek - Jennete girmegiň ýoludyr:	21
Bir gyz çagany terbiýelemegiň fazly (sogaby):.....	21
6. Çaganyň gulagyna azan okamak:	21
7. Etmesi gowy bolan sünnetleriň biri - tahnik.	22

8. Çaga ýagşy at we künýe goýmak:	23
9. Akyka etmek:	26
10. Emdirmek.	27
11. Doga-dileg etmek:	28
12. Kelimäni çagalara öwretmek.	30
13. Ýagşy, edepli gylyk-häsiýetlere endik etdirmek.	31
14. Çaga bilen oýun etmek, mähirli gatnaşmak.	32
15. Öýi aýdym-saz gurallaryndan, boş güýmeýän zatlardan saplamak. ...	34
16. Öýleri Kuran, zikirler, namaz bilen berkitmek.....	34
Ýedi ýaşdan on dört ýaşa çenli bermeli terbiýe.....	36
1) Namaz.....	36
2) Kurany-Kerim öwretmek.	37
3) Allaha we Resulyna ytagat etmekligi (boýun bolmaklygy) terbiýe bermek.	38
4) Alymlary we baştutanlary söýdürip terbiýe bermek.	39
5) (Ylaýyk) medrese, mekdep saýlamak.	42
6) Dost-ýar saýlamak.	43

Bismillahirrahmanirrahym

Ýeke Allaha hamd bolsun, öwgi we salam Muhammet pygamberimize, onuň ehline we sahabalaryna bolsun.

Abdusseläm ibn Abdillah Es-Suleýman şeýhyň "**KITAP WE SÜNNETIŇ ŞÖHLESINDE ÇAGA TERBIÝESI**" atly kitabyny gözden geçirdim, ol öz mowzugynda möhüm we peýdaly kitap ekeni, (ýazmagy) oňaryp, haýyr getiripdir, Allah oňa haýyrly sylag bersin, kitabyny peýdaly etsin,

Sallallahu alä nebiýinä Muhammed we alä älihi we sahbihi.

Ýazan: Salyh Ibn Fewzan El-Fewzan,

Uly Alymlar Guramasynyň agzasy.

1426/4/5 hijri ýyly boýunça.

Bismillahirrahmanirrahym

Hamd Allaha bolsun, öwgi we salam Allahyň Resulyna bolsun, Sallallahu aleyhi we sellem, soňra:

Takyk, Allah öz bendelerine beýik nygmatlar berendir, ol nygmatlaryň iň esasalarynyň birisi salyh perzent nygmatydyr, ol ene-atasynyň haýatynda-da ölenlerinden soň-da salyh amal (hökmüdedir), Ebu Hureýranyň hadysynda pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) habar berşi ýaly:

"Adam oglunyň amaly şu üç zatdan galan başga zatlardan kesiler."

şolaryň içinde: **"Oňa (ýagny, ene-atasyna) dileg-doga edýän salyh perzent."** agzaýar, şonuň üçin pygamberleriň we salyhlaryň öz zürýatlary (nesilleri) hakynda alada etmekleri uludy, çünki, onuň köp haýyrlary bar.

Adamlaryň köpüsi bu meselä örän sowuk-sala garaýarlar, hasam şu zamanda, güýmenjeleriň, meşgul edýän zatlaryň, fitneleriň köp zamanýnda, olaryň köpüsi çaga terbiýesine ýol görkezýän pygamber ýörelgesinden ylymsyzdyrlar, aslynda her musulmanyň alada etmeli we ýerine ýetirmeli iň möhüm meseleleriniň biri budur, çünki, çaga terbiýesi pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) buýrugydyr.

Bu kiçi kitapçada çaga terbiýesi barada Kitapdan (Kurandan) we Sünnetden jemläp bilenimi jemledim, çaga terbiýesinde ene-atalara ýardamçy we ýol görkeziji bolar umydy bilen.

Bu amaly ýeke Allahyň didary üçin etmegini Ondan dileýärim.

Şeýle hem, **Salyh Ibn Fewzan El-Fewzan** şeýhymyzy şu kitaba goldaw bereni üçin sag bolsun aýdýaryn.

Bu (goldawyny) Allah onuň sogap terezisinde edip, onuň ylmyny we wagtyny mübärek etsin.

Abdusseläm Ibn Abdillah Es-Suleýman.

Haýyr ediji dagwat guramasynyň baş müdiri.

Çagalar Allahyň nygmaty we peşgeşidir:

Peşgeş - muzdsuz (gaýtargysyz) berlen sowgat diýmek.

Allah şeýle diýdi:

“Asmanlaryň we ýeriň mülki Allahyňkydyr. Ol islän zadyny bar eder, islänine gyz perzent, islänine bolsa ogul perzent miýesser eder. Ýa-da olary gyz we erkek perzent edip ýaratmak bilen jübüt-jübüt eder (hem gyz hem oglan çaga berer). Islänini bolsa nesilsiz (önelgesiz) goýar. Takyk, Ol (ähli zady) bilýändir, (ähli zada) güýji ýetýändir.” (Şura 49-50)

Ibn Atyýýe "El-Muharrar El-Wejiz" tefsirinde şeýle diýýär:

“(Allah) Subhanehu gyz (perzentlere) hormat-sylag hökmünde olary ilki agzaýar, olara ýagşy garaşyk etmekligi, olary goramaklygy ündeýär.”

Wäsile ibn Eskog şeýle diýýär:

“Aýalyň bagtynyň alamaty ogul çagadan öň gyz çaga dogmagydyr, sebäbi Allah (aýatda) gyz çagany ilki agzady”

Aýalyň bagtynyň alamaty diýmegi, berekediniň alamaty diýmegidir. Şeýle hem ahyretde öň dünýädäki bagtynyň alamatydyr. Adamlar dört synpdyr. Ishak Ibn Bişr aýtdy:

“Bu aýat pygamberler barada bolup soňra hemmelere degişli boldy”

1-nji Lut (pygamber) ogul çagasy bolmadyk, gyz çagalaryň kakasy.

2-nji Ybraýym (pygamber) gyz çagasy bolmadyk, ogul çagalaryň kakasy.

3-nji Muhammet (Sallallahu aleyhi we sellem) hem ogul hem gyz perzendiň kakasy.

4-nji Ýahýa ibn Zekeriýýa hiç çagasy bolmadyk, nesilsiz.”

Aýatda ikisiniň bilelikde berilmegi hem agzalýar:

“Ýa-da olary gyz we erkek perzent edip ýaratmak bilen jübüt-jübüt eder (hem gyz hem oglan çaga berer).” ýagny, ogul-gyzy jemläp bermek.

Çagalar bezeg we pitnedir (synagdyr):

1. Çagalar bezegdir:

"Mal-mülk, perzent (şu) dünýä ýaşayşynyň bezegleridir. Baky bolan ýagşy (işler) seniň Perwerdigäriň huzurynda sogap-sylag babatda hem has haýyrlıdyr, (Onuň rehmetinden) umytly bolmak babatda hem has haýyrlıdyr." (Kehf 46)

"Aýallardan, ogullardan, üýşmek-üýşmek ýygnalan altyndyr kümüşlerden, owadan bedewlerden, (sagymlyk) mallardan we ekinlerden (gelen) nebsi otukdyrýan (zatlar) ynsanlara bezemen (özüne çekiji) edilip görkezildi. Bular dünýä ýaşayşynyň (wagtlaýyn) peýdalarydyr. (Asyl) baryljak gözel ýer Allahyň ýanyndadyr" (Äli Imran 14)

2. Çagalar pitnedir (synagdyr):

"Takyk, mal-mülkleriňiz we perzentleriňiz siziň üçin bir synagdyr. (Hakyky) uly sylag (bolsa) Allahyň ýanyndadyr." (Tagabun 15)

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) münberde hutba aýdyp durka, üstlerinde gyzyl köýnek bolan, ýöränlerinde büdräp-büdräp barýan Hasan we Huseýniň ýanyna baryp, olary göterip alýar, soňra şeýle diýýär:

"Allah dogry aýtdy: "Takyk, mal-mülkleriňiz we perzentleriňiz siziň üçin bir synagdyr."⁽¹⁾ bu iki oglanjygyň büdräp ýöräp barýanlaryny görüp, (ýanlaryna gelmän) çydap bilmedim, şonuň üçin (münberden) düşüp, olary göterdim." (Ebu Dawud)

3. Çagalar käwagt ene-atasyny Allahyň tagadyndan güýmäp bilerler:

"Eý, iman getirenler! Mal-mülkleriňiz we perzentleriňiz size Allahy zikir etmegiňize päsgel bermesin! Beýle edýänler uly zyýana sezewar bolarlar." (Munafikun 9)

"Eý, iman getirenler! Aýallaryňyzdan we perzentleriňizden size duşman (bolanlar hem) bardyr. Olardan habardar boluň! Emma siz onda-da

---

(1) (Tagabun 15)

geçirimlilik edip, minnet etmän, olary bagyşlasaňyz, taky, Allah Bagyşlaýjydyr, Rehim-şepagatlydyr." (Tagabun 14)

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) aýtdy:

"Çagalar - gorkak we bahyl edijidir." (Ahmet)

"Gorkak ediji" diýmeginiň manysy - ölerin öýdüp, söweşden galdyrýar.

"Bahyl ediji" diýmeginiň manysy - çagalaryna sowmaly bahanasy bilen sadakadan saklanýar.

Pygamberleriň we salyhларыň öz nesilleri üçin doga etmekleri:

Pygamberleriň dogasynyň mysaly, Zekeriýýa pygamberiň dogasy:

"Zekeriýýa ol ýerde Perwerdigärine dileg edip: «Eý, Perwerdigärim! Maňa Öz tarapyňdan päk zürýat (nesil) nesip eýle! Takyk, Sen dilegleri eşidýänsiň!» diýdi." (Äli Imran 38)

Salyhlaryň dogasy:

"Şeýle hem olar: «Eý, Perwerdigärimiz! Bize aýallarymyzdan we perzentlerimizden gözlerimiziň göreji ýaly boljak kişileri nesip et hemde bizi takwalara ymam eýle!» diýerler." (Furkan 74)

Salyh perzendiň peýdasy:

Salyh perzent Allahyň nygmatydyr, pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Adamogly ölende şu üç zatdan galan başga zatlardan amaly kesiler (üç zatdan başga zat oňa sogap bermez), (peýdasy) dowam edip duran sadaka, peýdalanylyp durlan ylym, öz (ene-atasyna) doga-dileg edýän salyh perzent." (Muslim)

"Adamyň Jennetde derejesi göteriler, (ony geň görüp): "Näme sebäpli?" diýer, oňa: "seniň üçin perzendiň bagyşlanma dilemesi sebäpli" diýler." (Ahmet, Ibn Mäje)

"Ýedi zadyň sogaby ynsana ölerden soň gabyrdaka baryp durar: ylym öwredeniň, derýa akdyranyň, guýy gazanyň, agaç ekeniň, metjit guranyň, mushafy (Kuran kitaby) miras goýanyň, ölerden soň bagyşlanma dilejek perzent galdyranyň." (Ibn Mäje, Ibn Huzeýma)

Çagalara salyh terbiýe bermekligiň parzlygy:

Ene-atalar çagalaryna takwalyk esasynda terbiýe berip, ene-atasyna wepaly, din-musulmanlara peýdaly perzent edip ýetişdirmelidirler, ene-atanyň hem bu dünýe hem ahiret salyh amaly bolmagy üçin.

Allah Tagala Kuranda şeýle diýýär:

"Eý, iman getirenler! Siz özüňizi we maşgalaňyzy ýangyjy ynsanlar we daşlar bolan (dowzah) odundan goraň!" (Tahrim 6)

"Maşgalaňa namazy emir et, özüň hem sabyr bilen (namaza) dowam et! Biz senden rysgal talap etmeýäris, rysgaly saňa Biz berýäris. Gowy netije (soňlanyş) takwalaryňkydyr." (Taha 132)

Ibn Omaryň habar beren hadysynda pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Hemmäňiz gözegçisiňiz, öz golastyndakylara jogapkärsiňiz, baştutan (öz halkyna) gözegçidir we oňa jogapkärdir, (her) adam öz maşgalasynyň gözegçisidir we oňa jogapkärdir, (her) aýal adamsynyň öýüne gözegçidir we oňa jogapkärdir, (her) hyzmatçy hojaýynynyň malynyň gözegçisidir we oňa jogapkärdir, (şeýlelik bilen) hemmäňiz gözegçisiňiz we öz golastyňyzdakylara jogapkärsiňiz." (Buhary we Muslim)

Başga hadysda şeýle diýýär:

"Ýedi ýaşlaryna ýetenlerinde çagalaryňyza namazy buýruň! (On ýaşa ýetibem) okamasalar, olary (ýeňiljek, agyrtmajak, yz goýmajak şeklinde) uruň! Şeýle hem, olary aýry-aýry düşekde ýatyryň!" (Ebu Dawud)

Abdullah Ibn Amryň habar beren hadysynda şeýle diýýär:

"Ynsanyň ekleyän (adamlaryna) biperwaýlyk etmegi oňa ýeterlik günädir." (Ebu Dawud)

Hidaýet iki görnüşdir:

Köp adamlar çagalaryny terbiýelemäge ýardam berjek sebäpleri ýerine ýetirmeýär, haýry söýüp, takwalykda ýetişjek sebäpleri etmeýär we ogly adamlara ezyet bermek bilen günä gaçýar.

Hidaýet iki görnüş:

1) Ýol görkezme, beýan, düşündirme hidaýeti.

(Ýagny, bir zadyň nädogrudygyny ýa dogrudygyny düşündirip ýol görkezmek).

Bu hidaýeti etmek hemme kişiň borjudy, adamlara haýry görkezip, olary haýyr amallara iterip, gadaganlyklary terk etdirmekdir, bu hidaýet şu aýatda agzalandyr:

"Takyk, sen dogry ýoly görkezýärsiň." (Şura 52)

2) Ylham, üstünlik, kabul hidaýeti.

Bu hidaýet Allahdan gaýrynyň elinde däldir, Allah islänine öz rehmeti bilen hidaýet berer, şu aýatdaky ýaly:

"(Eý, Muhammet!) Sen öz islän adamlaryňy dogry ýola salyp bilmersiň. Ýöne Allah Öz islän adamlaryny dogry ýola salar. Ol dogry ýola girjekleri iň ýagşy bilýändir." (Kysas 56)

Başga aýatlarda şeýle diýýär:

"Seniň wezipäň diňe olara duýduruş bermekden ybaratdyr." (Şura 48)

"(Eý, Muhammet!) Olary dogry ýola gönükdirmek seniň (borjuň) däldir. Allah islän bendesini dogry ýola gönükdirer." (Bakara 272)

Çagalara terbiýe bermegiň ädimleri:

1. Ilki bilen özümizi düzetmeli:

"Siz özüňizi we maşgalaňzy ýangyjy ynsanlar we daşlar bolan (dowzah) odundan goraň!" (Tahrim 6)

Ene-atanyň özlerini düzetmesi, (özleriniň salyh bolmagy) çaga terbiýesi (dogry bolmagy) üçin iň uly sebäpleriň biridir, olar çagalaryna göreldede bolmaly, çünki, ogul çaga kakasyna meňzejek bolar, gyz bolsa ejesine. Allah aýatda şeýle diýýär:

"Özleri ynanyň, zürýatlary hem imanda özlerine uýanlaryň zürýatларыny hem olara (iman getirenlere) goşarys (biri-birine duşurarys). Olaryň amallaryndan hiç bir zady (sylagy) kemeltmeris. Her kim öz gazanan zadyna girewdir. (Tur 21)

2. Eje (aýal) saýlamak:

Hakykatdanam, kime bişen, ýetişen miwe gerek bolsa, ýagşy toprak gözlemelidir. Öýlenmegiň uly hikmetleriniň biri, Allaha ybadat edip, ene-atalary üçin hazyna boljak salyh perzentler döretmek.

Hadysda şeýle diýýär:

"(Çaga) dogrup biljek, (ýoldaşларыny) söýýän (gyzlara) öýleniň! Çünki, men siz sebäpli beýleki ymmatlardan san taýdan artykmaçдыryn (artykmaçлыгына guwanaýyn)." (Ebu Dawud)

Soňra öýlenmäge iterýän zatlary beýan edýär:

"Dört zat üçin aýala öýlenilýär: mal-baýlygy üçin, asly üçin, owadanlygy üçin, dini üçin (dindarlygy üçin), kösenmeziň ýaly, dindary (saýlap) ut!" (Ebu Dawud)

Allah Kuranda şeýle diýýär:

"Bes, ýagşy zenanlar kanitatдырлар, (Allahыň emrine) boýun egýänlerdir. Olar Allahыň (öz hakларыny) goraýandygy üçin (ärleri ýok wagty namysларыny) goraýan aýallardыр" (Nisa 34)
(Kanitатдырлар) ärlerine boýun bolýanlardыр, öýde ýok wagtлары mallарыны, namysларыны gorap saklaýanlardыр.

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) owadan bolsa-da ýaramaz häsiýetli aýaldan gaýtarýar:

"Ders tomzagyndan häzir boluň!" diýende, **"Ders tomzagy näme?"** diýip soradylar. **"Ýaramaz häsiýetli owadan aýal."** diýdi. (Darakutny)

Dindar aýaly öwüp şeýle diýýär:

"Adamyň hazyna edip ýygnaýan iň haýyrly zadyny habar bereýinmi? Ol salyh aýaldyr." (Hakim)

Başga hadysda şeýle diýýär:

"Öz tohumyňyz üçin saýlap-seçiň! Çünki, damar (tohum) paş edijidir." (Ibn Mäje)

(Ýagny, bizde aýdylyşy ýaly: **"Gawun gawundan reňk alar."**)

Bu kakanyň perzendine bolan borjudy, ýagny, (ýagşy aýal saýlamak).

Oglunyň boýun egmeýänini şikaýat edip Omaryň ýanyna bir adam gelýär, ýany bilen ogluny hem getirýär, diýen etmeýänini kakasy agzap başlanda ogly şeýle diýýär:

"Çaganyň kakasynyň üstüne bolan haky ýokmudyr?"

"Elbetde (bar)"

"Nähili hak?"

"Ejesini seljerip almak, adyna ýagşy at goýmak, Kuran öwretmek"

"Kakam bolsa bularyň birisiniem etmedi. Ejem bolsa, otparaz (aýal) bolup garaýagyz biri, maňa Jugal diýip at dakdy, Kurandan maňa bir harpam öwretmedi."

Omar ýaňky adama bakyp: **"Ogluň boýun egmezinden öň asyl seniň özüň boýun egmänsiňä, indem gelip şikaýat edýärmiň?!"**

Ebu El-Eswed Ed-Dueli ogullaryna şeýle diýdi:

"Size ýaşlygyňyzda, ulalaňyzda hatda dogulmankaňyz ýagşylyk etdim."

(Ogullary) aýtdylar: **"Dogulmankak nädip ýagşylyk etdiň?"** (Ol) aýtdy:

"Ejeleriň içinden siziň oňa sögmän razy boljak aýal saýlap aldym."

Riýäşi atly şahyr şeýle diýýär:

"Size (çagalara) ilkinji ýagşylygym ar-namysy görnüp duran, asly şöhratly bolany saýlap almagymdyr."

Erkek kişi özüne salyh aýal gözleýşi ýaly, aýal hem özüne salyh är gözlemelidir, Ebu Hureýranyň habar beren hadysynda Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Ahlagyndan, dininden razy bolan kişiniz (sawçy bolup) gelse, oňa (gyzyňyzy) öýeriň (çykaryň), eger beýle etmeseňiz ýerde pitne bolup, çäksiz fesad bolar." (Tirmizi)

Görşümüz ýaly, durmuş ýan-ýoldaşyny saýlamakda dindarlygy we gözel ahlagy esas edip goýmak zerurdyr, çagalaryň gowy terbiýede ýetişmegi üçin sarsylmaz diregdir.

Ilkinji gijede oglanyň elini gyzyň maňlaýyna goýup şuny aýtmagy sünnetdir:
"Allahumme inniý es eluke min haýrihä we haýri mä jubillet aleyhi."

Manysy - Eý Allah, onuň haýryndan we nähili haýra ýugrulan bolsa Senden dileýärim.

Yzyndanam ikisem iki rekagat namaz okamaly.

3. Gatnaşykdan öň Allahyň adyny agzamak:

Çaganyň salyh bolup ýetişmeginiň sebäpleriniň biri, är-aýal gatnaşygyndan öň doga etmek. Ibn Abbasyň habar beren hadysynda pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Haçanda biriňiz aýalyňa ýanaşanda şeýle diýse:

Bismilläh, Allahumme jennibnäş şeýtan we jennibiş şeýtane mä rozaktenä (manysy: Bismilläh, Eý Allah, bizden şeýtany daşlaşdyr, bize rysk edip berjegiňdenem (perzendiňdenem) şeýtany daşlaşdyr.) (şeýtanyň) zyýan ýetirmejek çagasy olara ýazylar." (Buhary we Muslim)

Buharynyň hadysynda:

"(Şuny diýse) Oňa şeýtan hiç haçan zyýan ýetirip bilmez."

"Oňa şeýtan hiç haçan zyýan ýetirip bilmez." sözündäki zyýanyň kesgitlemesi hakynda alymlar birnäçe pikire bölündiler:

1) Ol boljak çaganyň üstüne okalan doganyň berekedi sebäpli şeýtan musallat bolmaz.

2) Ol çagany şeýtan gorkuzyp bilmez.

3) Ol çaganyň bedenine şeytan zyýan ýetirip bilmez.

4) Ibn Dakik El-Yýd bolsa, şeýle diýýär:

**"Dinine zyýan ýetirip bilmejegi hem ähtimaldyr, Dawudy aýtdy:
"zyýan ýetirip bilmez" sözünüň manysy - dininden azdyryp, küfüre
eltmez, emma günä etmez diýdigi dälidir."**

(Bu hadysdan) maksat - Pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) gönükdiren dogasynyň berekedi sebäpli Allah çagany şeytanyň degmesinden we ezyetinden gorajakdyr.

Çagalaryň saglygy we terbiýesi bilen baglanşykly meseleler:

4. Göwreli wagtynda ejäniň garaşyk etmegi, ünsli bolmagy:

Bu hem çaga zyýan berjek zatlardan, şeýle hem çaganyň betnyşanlygyna sebäp boljak zatlardan saklanmagy, mysal üçin:

1 - Däri-derman, melhem, rentgen şöhleleri.

2 - Agyr işleri etmek.

3 - Ejäniň ýa kakanyň çilim çekmesi.

4 - Narkotik serişdeleri, akyl örtüji içgiler, (çaga şol zada meýilli bolup dogulýar, çünki, ol ejesiniň iýýän zatlaryndan iýmitlenýär).

Çaga doglanda buşlamak:

Musulman adama perzent nesip etse, doglanda buşlamak sünnetdir, ol buşluk habary çaganyň doglan mahaly berler.

Şu aýatlarda gelşi ýaly:

"(Allah): «Eý, Zekeríýa! Biz seni Ýahýa atly bir ogul bilen buşlaýarys, bu ady mundan öň hiç kime bermändik» diýdi." (Merýem 7)

"Şonda biz Ybraýyma akyly-ýumşak häsiýetli (Ysmaýyly berjekdigimizi) buşladyk." (Saffat 101)

"Biz oňa salyhlardan bolan bir pygamber hökmünde oňa Yshagyň buşluk habaryny berdik." (Saffat 112)

"Perişdeler (oña): «Eý, Merýem! Allah saña ady Merýem ogly Isa Mesih bolan, bu dünýäde-de, ahyretde-de mertebesi beýik, (Allahyň iň) ýakyn (bendelerinden) bolan Özünden bolan bir keleme (söz) bilen buşlaýar.» (Äli Imran 45)

Şükür seždesi:

Musulmana nygmat berlende Allaha şükür hökmünde sežde etmek sünnetdir, şükür seždesi diniň hökmüdir, hasam nygmat berlende ýa belabeter dep edilende sünnetligi (ýerine ýetirilmegi) täkitlenýär, ol "tiläwe" (Kuranyň sežde aýatlaryny okanyňda edilýän sežde) seždesi ýaly, bir seždedir.

Haçanda pygamberimize (Sallallahu aleyhi we sellem) begençli habar gelende Allah Tagala şükür edip, seždä ýykylar ekeni. (Ebu Dawud)

Başga hadysda şeýle diýýär:

"Men Robbumdan sorap, ymmatyma şepagat etdim, şeýdip, ymmatymyň üçden bir bölegini berdi (ýagny, şepagat etdirdi), soň Robbuma sežde edip ýykyldym, soňra başymy galdyryp, Robbumdan ymmatym üçin (şepagat) diledim, şeýdip, ymmatymyň (beýleki üçden bir bölegini) berdi, şükür bildirip Robbuma sežde edip ýykyldym, soňra başymy galdyryp, Robbumdan ymmatym üçin (ýene şepagat) diledim, şeýdip, soňky üçden bir bölegini berdi, soň Robbuma sežde edip ýykyldym." (Ebu Dawud Saad Ibn Ebi Wakkasdan habar beren hadysy)

-Haçanda Ebu Bekre Ýemäme ýeňşiniň habary ýetende şükür hökmünde sežde edýär.

-Haçanda Allahyň bagyşlany Kaab Ibn Mälige buşlananda sežde edýär.

5. Yslamda gyz çagalary terbiýelemegiň fazly (sogaby):

Käbir adamlar gyz perzent bilen buşlansa gynanýarlar, bu nähili gynançly zat, aslynda bu häsiýet jähiliýet döwrüniň häsiýetidir. Ol häsiýeti ýazgaryp, Allah Kuranda şeýle diýýär:

"Olardan birine gyz (çagasynyň bolandygy) buşlananda, çişip (gaharlanyp, utanjyndan) ýüzi şar-gara bolýar. Özüne buşlanan zadyň (habaryň) şumlugyndan ýaña (utanyp) kowumyndan gizlener. (Mundan

**soň) ony zelillik bilen (ekläp) saklasynmy ýa-da topraga gömsünmi?
Gör, nähili ýaman höküm çykarýarlar."** (Nahl 58-59)

Ynsan haýryň nirededigini bilmez:

**"Emma olardan göwnüňiz suw içmeýän bolsa, (göwnüňize ýaramasa),
belki, siziň göwnüňize ýaramaýan zatlarda Allah size köp haýyr nesip
eder."** (Nisa 19)

Aslynda gyz perzent sebäpli dünýäde we ahyretde uly haýyrlar bardyr, olary perzent edip berýän Allahdyr, olardan nägile bolmak Allahyň islänine garşy gitmekdir.

Käbirleri, eger aýaly gyz çaga doguran bolsa, onuň bilen erbet gatnaşar, aýyplar, belkem, şol sebäpli aýalyny taşlar, talagyny berer, beýle edýän, Allahyň azabyndan gorkmalydyr.

Ýogsa, aklyny işletse düşüner, sebäbi çaganyň gyz ýa oğlan bolmagy onuň (aýalyň) elinde däldir, Ýaradanyň elindedir, hakykatda bolsa, bu Allaha närazylyk, nägilelik görkezmekdir.

Şeýle hem, bellemeli zat - Allah Lut, Şuaýb (Alleýhimässeläm) ýaly has hormatly adamlara gyz perzendi beripdir, hatda pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) ogul çagasy köp ýaşaman, gyz çagalary köp ýaşadylar, mübärek gyz çagalar boldular we zürýatlary hem şeýle boldular.

Bu mesele bilen baglanşykly bir rowaýat bar:

Ebu Hamza atly bir adam aýalynyň gyz çaga dogranyndan gaharlanyp, başga otagda ýatýar, soňra aýalynyň şu manydaky aýdýan goşgusyny eşidýär:

Ebu Hamza näme boldy bize gelmän,

Gapdaldaky öýde bolýar,

Ogul dogmadygymyzdan gaharly bolýar,

Allaha kasam bolsun, bu zat elimizdäki zat däldir,

Diňe berlenini alýarys,

Biz ekin babatynda ýer ýalydyrys,

Bize näme ekseler, şony gögerdýäris.

Bu zatlary Ebu Hamza eşidende atalyk rehimi gelip, öýe girip, aýalynyň we gyzynyň başlaryndan öpýär.

Yslamda gyz çagalary terbiýelemek - Jennete girmegiň ýoludyr:

Jäbir Ibn Abdillaha atly sahabanyň (Allah ondan razy bolsun), habar beren hadysynda pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Kimiň üç sany gyzy bolup, olara garaşyk etse, merhemetli bolsa, olary eklese, durmuşa çykarsa, elbetde oňa Jennet wajyp bolar (Jennete girer), "Eý Allahyň Resuly! Eger iki sany bolsa näme?" diýdiler, "Iki sany bolsa-da (ýagny, iki sany bolsa-da Jennete girer)." diýip jogap berdi." (Ahmet)

Enesiň habar beren hadysynda pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

"Kim ýetişýänçä iki sany gyz çagany ekläp saklasa, ol kyýamat gününde (iki barmagyny birleşdirip) meniň bilen şeýle bolar." (Muslim)

Bir gyz çagany terbiýelemegiň fazly (sogaby):

Ibn Abbasyň habar beren hadysynda Pygamberimiz şeýle diýýär:

"Kimiň gyz çagasy bolup, ony gömmän, kemsitmän (mertebesini kiçeltmän), oňlan çagasyny ondan üstün tutman (ýetişdiren bolsa) Allah ony Jennete salar." (Ebu Dawud)

Iki gyzyň ýa iki aýaldoganyň terbiýesi baradaky sogap, Enesiň hadysynda (pygamberden) gelýär:

"Kim özüni dolandyryp bilýänçä ýa olardan ölüm sebäpli aýrylýança iki ýa üç (gyz çagany) ekläp saklasa ýa-da iki ýa üç aýaldoganyňy ekläp saklasa, men bilen ol kişi Jennetde (iki barmagyny birikdirip) şu ikisi ýaly bolaryn" (Ahmet)

Ibn Battal aýtdy:

"Bu hadysy eşiden kişi ony amal etmegi hakdyr (hökmandyr), ahyretde ondan ýokary dereje bolmadyk pygamberiň ýoldaşy bolmak derejesine eýe bolmak üçin." (Feth El-Bäri)

6. Çaganyň gulagyna azan okamak:

Bu meselede alymlar iki pikire bölündiler:

- Käbirleri çaganyň gulagyna azan aýtmak sünnet diýdiler.
- Käbirleri sünnet däl, aýtmak rugsat däl diýdiler.

(Sebäbi käbir alymlar bu baradaky gelen hadysy dogry, dürs hasapladylar, käbirleri bolsa dogry, dürs hasaplamadylar. Ebu Dawudyň habar beren hadysynda pygamberimiz (Sallallahu aleýhi we sellem) Hasan bilen Huseýniň gulagyna azan aýdany agzalýar, ýöne bu hadys dürs däldir, hakykatdanam pygamberimiziň azan aýdany anyk däldir, çünki, bu hadysyň rowaýatçylarynyň biri ýalançy kişidir, hadyslary oýlap tapýan kişidir, beýle ýagdaýly hadysa daýanmak gadagandyr. Ýöne bu rowaýatçynyň beýledigi hemme alymlara ýeten däldir, şonuň üçin bu hadysa daýanyp, azan aýtmak sünnet diýdiler. Ýöne başga alymlara onuň ýalançydygy mälim bolup, hadysyň ýasalandygy belli boldy.)

7. Etmesi gowy bolan sünnetleriň biri - tahnik.

Tahnik – agzyňda hurma miwesini çeynöp, soňra ony ýaňy doglan çaganyň kentlewüigine (agzynyň ýokarky bölegine) çalmak.

Ebu Musa El-Eşgary gürrüň berýär:

“Oglum bolanda pygamberiň ýanyna gitdim, oňa Ybraýym diýip at dakdy, hurma bilen tahnik etdi we oňa bereket diledi.” (Buhary we Muslim)

Haçanda Esmä Bint Ebu Bekriň ogly Abdullah ibn Zubeýr bolanda, (Esmä) gürrüň berýär:

“Ony pygamberimiziň (Sallallahu aleýhi we sellem) ýanyna eltip, onuň otagynda goýdum, ol hurma getirdip, ony çeynetdirdi, soňra agzyna tükürdi, şýdip, onuň agzyna ilkinji giren zat pygamberimiziň suwuklygydy, soňra hurma bile tahnik etdi-de, onuň üçin dogma edip, bereket diledi.” (Buhary we Muslim)

Tahnigi çaga ýaňy doglanda etmelidir, ondan maksat - çaga iýmite öwrenişip, kuwwatly bolmagydyr.

Ibn Hajar aýtdy:

“Tahnigi ilki bilen temir⁽¹⁾ bilen etmeli, ol tapylmasa rutob⁽²⁾ bile, olam bolmasa islendik süýjilik, arynyň baly beýleki süýjiliklerden has mynasybydyr.”

---

(1) Temir- Bu hurmamanyň suwy azalyp, şireligi köpelyänça saklanan gornüşü

(2) Rutob- Bu hurmanyň suwly bolup, şiresiniň az wagty ýygylan görnüşü.

Enes Ibn Mäligiň habar beren hadysy - ýaňy doglan çaga tahnik etmegiň ýene-de bir delilidir:

“Ebu Talhanyň ogly hassady, Ebu Talha öýünden gidende, ýaňky çaga ýogalýar, gaýdyp gelende "oglum nähili?" diýip soraýar, aýaly Ummu Suleým: "Ol öňküden has rahat ýagdaýda" diýýär, soňra onuň öňüne nahar goýup, ony naharlaýar, soňra är-aýal gatnaşygyny edýärler, bolanlaryndan soň aýaly: "Oglumyzy topraga berdik" diýýär. Haçanda Ebu Talha irdene çykanda pygamberimiziň (Sallallahu aleýhi we sellem) ýanyna gelip, bolanlary habar berende, ol: "geçen gije gatnaşygyňyz boldumy?" diýip soraýar, ol: "hawa" diýende, "Eý Allah olaryň gijelerini mübäreket et" diýip dileg edýär, soňra onuň ogly bolýar, ony pygamberimiziň ýanyna getirip, ýany bilen aýaly hurma ugradýar, ony alyp: "Onuň ýanynda zat barmy?" diýip soraýar, hawa, hurma bar diýip jogap berenlerinde, olary alyp çeyneýär, soň agzyndan çykaryp, bäbegiň agzyna dykyp tahnik edýär we adyna Abdullah goýýar.” (Buhary we Muslim)

Ymam Newewi aýtdy:

"Ýaňy doglan çaga tahnik etmegiň gowy görülyänligi (mustahapdygy) hakynda alymlar biragyzdan birleşdiler (ylalaşdylar)."

8. Çaga ýagşy at we künýe goýmak:

Kakanyň oglunyň öňündäki borjy - oňa ýagşy at dakmakdyr, Ebu Dawudyň hadysynda şeýle diýýär:

"Takyk, siz kyýamat gününde atlaryňyz we atalaryňyzyň atlary bilen çagyrylarsyňyz, şonuň üçin, ýagşy at goýuň!"

Aişe enemiz şeýle diýýär:

“Pygamberimiz ýaramaz erbet atlary çalşardy, üýtgederdi.” (Tirmizi)

Ebu Bekr ibn Abdulkäbe⁽¹⁾ atly sahabanyň adyny Abdullah ada üýtgedýär, Abdurrahman ibn Awfyň ady Abdulkäbedi, onuň adyna Abdurrahman diýip dakýar, Asyýe⁽²⁾ bint Säbit Ebul Eklah atly aýalyň adyny Jemile ada üýtgedýär.

---

(1) Abdulkäbe diýmek, Kábäniň guly diýmek. Adam diňe Allahyň guludyr, şonuň üçin başgasynyň guly diýmek bolmaýar.

(2) Asyýe diýmek, günä ediji, günäkär, (Allaha) boýun egmeýän aýal diýmekdir. Bu adyň ýaramazlygy mälüm bolup duransoň, pygamberimiz onuň adyny çalyşýar.

Başga hadysda şeýle diýýär:

"Atlaryňyzyň Allaha iň söýgüli - Abdullah we Abdurrahman." (Muslim)

"Pygamberleriň atlaryny goýuň, atlaryň Allaha iň söýgüli - Abdullah we Abdurrahmandyr, iň sadygy bolsa - Haris we Hemmäm, iň erbedi bolsa - Harb we Murra⁽¹⁾." (Ebu Dawud)

Sa-id Ibn Museýýib öz kakasyndan habar berýär, ýagny, pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) onuň kakasyndan:

"Adyň näme?" - diýip sorayar, ol:"Huzn (gynanç)" diýýär, Pygamberimiz: "Sen Sehliň (manysy aňsat, ýeňil)" ol:"Kakamyň dakan adyny üýtgetmerin." Ibn Museýýib aýtdy: Entegem bizden gynanç ýagdaýy gidenok." (Ýagny, Pygamberimiziň aýdysy ýaly etmedigi üçin entegem gynançly ýagdaýda diýýär).

Ibn Battal aýtdy:

"Has gowy at dakmak, has gôzel atlary dakyp köne atlary üýtgetmek - parz bolman, sünnetdir, bu hadysyň berýän netijesine görä."(2)

Şeýle hem, öwünmegi aňladýan atlary dakmak rugsat däldir, Ebu Hureýra şeýle diýýär:

"Zeýnebiň ady Berredi (ýagny, takwa aýal), aýtdylar: "Öz-özünü öwýär, şonda pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) onuň adyna Zeýneb goýýar." (Buhary we Muslim)

"Şeýle hem, Juweýriýe atly aýalynyň ady Berredi, onuňam adyny Juweýriýä öwürdi, Berräniň (takwa aýalyň) ýanyndan çykdy diýmeklerini halamazdy." (Buhary we Muslim)

Ibn Kaýým aýtdy:

**"Atlaryň atlandyrylan zatlara täsiri bardyr, atlandyrylan zatlaryňam atlara gowulyk-erbetlik, kynçylyk-ýeňillik taýdan täsiri bardyr, şeýle aýdylşy ýaly:
Lakam dakylan kişiniň manysy (häsiýeti) lakamynda bardyr."**

---

(1) (Harb - uruş diýmek, Murra aý diýmek).

(2) Ibn Batal has gowy at dakmalary göz önünde tutýandyr, çünki, içinde şirk bolan atlary, meselem: Ewliýaguly, Baýramguly, Meretguly, AbdurResul bular ýaly atlary çalyşmak parzdyr.

Iýäs Ibn Muawiýe we başga käbirleri haçanda bir adamy görenlerinde onuň adyny köplenç bilerdiler. (ýagny, ol adamyň bolşundan onuň adyny bilerdiler).

Omar Ibn Hattab bir adamdan adyny sorayar, ol hem:

- **Jemra (kömürjik, kömür bölegi)**

- **Kakaň ady näme?**

- **Şihäb (otdan bolan ok)**

- **Kimlerden?**

- **Hirkadan (ýanma, köýmeden)**

- **Oturýan ýeriň nirede?**

- **Ot howdanynda**

- **Öýüň nirede?**

- **Ýalyn çykýan ýerde.**

- **Onda öýüňe git, öýüňi ot aldy.**

Hakykatdanam öýüne baryp görse, ot alypdyr. (Muwatta)

Haçanda Hudeýbiýe şertnamasy üçin müşriklerden Suheýl (ýeňiljek, aňsatjak) atly biri gelende, pygamberimiz ýagdaýyňyz ýeňilleşdi diýip aýtdy, hakykatdanam şeýle-de boldy. (Buhary)

Künýe eger ýagşy bolsa, onuň adama täsiri bolup, hormaty aňladýar, şahyr aýtdy:

Hormat goýup, ony çagyramda күнýesi bilen çagyryan

Oňa ýaramaz lakamlar goýup, çagyрмаýaryn.

Kүнýe - Planyň kakasy diýmek, ýa planyň ejesi diýmek

Lakam bolsa - belli bir waspy aňladýar, köplenç lakam ýazgarmak üçin dakylýar, şonuň üçin күнýe hatda çagalara-da dakylýp, hormat hökmündedir.

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) bir çagajyga kiçi bolsa-da Ebu Umeýr diýip күнýe dakýar, onuň bilen oýnap, şeýle diýýär:

"Eý Ebu Umeýr, näme etdi Nugaýr." (Buhary)

Omar Ibn Hattab aýtdy:

"Çagalaryňyza ýaramaz lakamlar dakylmanka, olara күнýe dakmaklyga howlугyň!" (ÄdäbŞergyýýe Ibn Muflih)

9. Akyka etmek:

Soňra musulman adam çagasy üçin damak çalyp, akyka etmesi gowy işdir, bu sünnetdir, käbirleri wajyp hem diýdiler, ogul çaga üçin iki goýun, gyz çaga üçin bir goýun, doglandan soň 7-nji ýa 14-nji ýa 21-nji ýa islendik başga günde damak çalyp, akyka etmeli.

Akykanyň delili:

Hadysda şeýle diýýär:

"Her çaga öz akykasy sebäpli murtehindir, 7-nji güni onuň üçin damak çalmaly, saçyny syrpy, at dakmaly." (Sünen eýeleri)

"Murtehin" sözi baradaky alymlaryň sözleri:

Ymam Ahmet aýtdy:

"Manysy - eger akyka edilmän çaga mahaly aýrylaýsa, ol çaga ene-atasyna şepagat edip bilmez, Katadadan hem onuň ene-atasy üçin şepagat etmegi gadagan ediler diýip habar berilýär."

Ýagny, Salyh bolup ýetişmegi, kämil derejede goranyp saklanmagy üçin damak çalmak girew, kepillik hökmündedir.

Ibn Kaýým aýtdy:

"Akyka, damak çalmak - şeýtanyň degmesinden we tussagyndan boşadýan tölegdir."

Hattaby aýtdy:

"Bu meselede iň dogry aýdylan söz Ymam Ahmediniň sözi: Bu şepagatdyr, ýagny, ene-atasy akyka etmän, çaga mahaly ýogalsa, ol çaga olara şepagat etmez." (Awnulmagbud şerh sunen Ebi dawud)

Käbir zatlary belläp geçýäris:

- 1) Akyka üçin damak çalmak has dogrusy wajypdir, hökmandyr, çünki, hadyslarda ol barada buýruk agzalýar, ol buýruklary wajyplykdan aşak gaçyrýan hiç zat gelmedi.
- 2) Onuň (akykanyň) çaganyň ýetişmegine täsiri bar.
- 3) Ol (akyka) - çaga nygmaty beren Allaha şükür etmeklikdir.
- 4) Akyka hem ogul çaga hem gyz çaga üçin edilmeli, Ummu Kurzuň hadysynda gelşi ýaly:

"Ogul çaga üçin iki (kiçi) mal, gyz çaga üçin bir, erkek mal bolsun urkaçy bolsun tapawudy ýok." (Ebu Dawud, Tirmizi, Nesai)

Akyka üçin damak çalmagyň hökümleri edil gurbanlyk üçin damak çalmagyň hökümleri ýalydyr, çolak, döwük, kesel, bir gözi görmeýän, mal akyka üçin bolýan däldir, derisinden, etinden bir zadam satylmaly däldir, onuň etinden maşgalasy iýmeli, sadaka berip, naharlasalaram bolýar. Pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) höweslendiren süňnetleriniň biri - çaganyň saçyny syrmaçdyr.

Ibn Kaýým aýtdy:

"Ebu Omar Ibn Abd El-Birr aýtdy: Çaganyň saçyny akykada syrmaçyny alymlar mustahap görerdiler."

Aly aýtdy:

"Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) Hasan üçin akyka edip, bir goýun öldürdi, soň şeýle diýdi: "Eý Fatma, onuň saçyny syr, onuň saçynyň näme agramy bolsa, şonça kümüşden sadaka ber." Fatma aýtdy: "Saçynyň agramyny ölçämde bir ýa birnäçe dirheme barabar boldy."" (Tirmizi)

10. Emdirmek.

Eje öz çagasyny tä süýtden aýrylyp, beýleki tagamlary iýip başlaýança, emdirmegi hökmandyr. Ene süýdüniň çaganyň ösmegine we saglyna uly täsiri bar, Allah Tagala emdirmek isleýän eneleri iki ýyly dolulygyna emdirmeklerine iterip aýatda şeýle diýýär:

"Eneler çagalaryny doly iki ýyllap emdirsinler. Bu doly emdirmek isleýänler üçindir." (Bakara 233)

Sebäbi çaga emen wagty enäniň mähirini duýýandyr, ene mähirine hem çaga mätäçdir.

Häzirki medisina emeli (tebigy däl) süýdi emen çagalaryň kesellere we ölüme sezewar bolmaklaryň ähtimalynyň uludygyny subut etdi.

Şeýle hem, enäniň emdirmegi onuň göwre saglygyna we iýmit siňdirişine peýdalydyr.

Şol sebäpli, eger emdirmek kyn düşýän bolsa, remezanda aýala agyz açmaga Yslam rugsat berendir.

Şu günki köp çagalaryň öz enelerine perwaýsyz bolmaklary, şeýle hem, boýun bolmazlyklarynyň sebäbi emeli süýt bolmagy gaty ähtimaldyr. Emdirmegiň täsiri çaga uly bolany üçin pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) akmak, kemakyl aýalyň emdirmegini gadagan edýär. (Beyhaky)

Ibn Kasym şu hadysa teswir hökmünde şeýle diýýär:

“Sebäbi emdirmegiň häsiýetine täsiri bardyr.” (Haşiyet Er -Rawd)

Soňra aýtdy:

“Kazy (Yýýad) aýtdy - kemakyl aýaldan süýt emen özi hem kemakyl bolar, kim ahlagy bozuk aýaldan süýt emse oňa (ol häsiýet) geçer, kim haýwandan süýt emse, şol haýwan ýaly akmak bolar” (Haşiyet Rawd Murbig)

Ibn Kudama "Mugnida" aýtdy:

“Aýdylýar - süýt emmek gylyk-häsiýeti üýtgeder.”

Ýagdaý şeýle bolsa, nireden alnyp, kimiň ýasaýany belli däl emeli süýdi emdirmekden saklanmalydyr.

11. Doga-dileg etmek:

Ene-ata çagalara terbiýe berip, näçe yhlas etselerem, Allah ýardam etmese, üstünlik bermese hiç zat gazanyp bilmezler. Şonuň üçin Allahdan dileg-doga edip, çagalar üçin dogry ýol soramalydyr, çünki, dileg-doga etmek terbiýe bermäge ýardam eder. Allah Tagala şeýle diýýär:

"Bendelerim senden Men barada sorasalar, (sen aýt): «Takyk, Men (olara) ýakyndyryn. Menden dileg edýän wagtynda dileg edýäniň dilegini kabul ederin.” (Bakara 187)

Rahmanyň bendeleriniň dilegleri:

"Şeýle hem olar: «Eý, Perwerdigärimiz! Bize aýallarymyzdan we perzentlerimizden gözlerimiziň göreji ýaly boljak kişileri nesip et hemde bizi takwalara ymam eýle!» diýerler.” (Furkan 74)

Halil bolan pygamberleriň atasy Ybraýym (Aleýhis solatu wes seläm) öz perzentleri üçin şeýle dileg edýär:

"Bir wagt Ybraýym: «Eý, Perwerdigärim! Bu şäheri (Mekgäni) asuda (şäher) eýle! Meni we ogullarymy butlara uýmakdan daş edeweri!” (Ybraýym 35)

"Eý, Perwerdigärim! Meni we zürýatlarymy (dowamly) namaz okaýanlardan et! Perwerdigärimiz! Dogamy kabul et!" (Ybraýym 40)

Zekeriýýa pygamber Öz Robbundan şeýle dileg edýär:

"Zekeriýýa ol ýerde Perwerdigärimden dileg edip: «Eý, Perwerdigärim! Maňa Öz tarapyňdan päk zürýat nesip eýle! Takyk, Sen dilegleri eşidýänsiň!» diýdi." (Äli Imran 38)

Başga aýatda şeýle diýýär:

"«Eý, Perwerdigärim! Sen maňa we ene-atama beren nygmatyňa şükür etmegi, (şeýle-de) Seniň razy boljak ýagşy işi (berjaý) etmegimi hem-de zürýadym hakda hem maňa haýyrlysyny nesip et! (Eý, Allah!) Takyk, men toba etdim we musulmanlardan boldum» diýer." (Ahkaf 15)

Imranyň aýaly baradaky aýat:

"Takyk, men ony we onuň zürýadyny daşlanylan şeýtanyň (şerinden goramagyň üçin) Saňa sygynýaryn» diýdi." (Äli Imran 36)

Buhary we Muslimyň habar beren hadysynda Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) Hasan we Huseýn üçin pena sorap şeýle diýýär:

"Ugyýzukumä bikelimätillähit tämmeti min kulli şeýtonin we hämmetin we kulli aýnin lämmetin"

Manysy:

"«Her bir şeýtanyň we ýylan içýanyň şerinden, her bir degiji gözden siz üçin Allahdan pena dileýäriň» Atam Ybraýym Ismaýyl we Ishak üçin şeýle pena sorar ekeni."

Gynansak-da, köp aýallar we käbir kakalar gaharlananda öz perzendine ýagşy doga etmegiň ýerine betdoga edýärler, bu etmekden daşda durmalydyr, hadysda şeýle diýýär:

"Özüňize, çagalaryňyza, mal-baýlyklaryňyza betdoga etmäň! Allahyň dogalary kabul edýän sagadyna gabat gelip, (siziň betdogaňyz) kabul bolaýmasyn." (Muslim)

Daň wagtlarynda turup, Allaha ýalbaryp, çagalary üçin doga eden näçe adamlaryň dogasyny eşidip, çykalgasyz haldakylara jogap beriji bolan Allah kabul edendir, onuň perzendini düzedip, dogry ýola salandyr. Şeýle hem, dogalaryň kabul edilýän wagtlaryna gabatlap doga etmelidir.

Ebu Umame aýtdy:

“Pygamberden soradylar: Haýsy wagtda edilen doga has kabul bolmana laýyk? Aýtdy: “Gijäniň soňky bölegi we parz namazlarynyň yzy-ýany.” (Tirmizi)

Ebu Hureýranyň habar beren hadysynda Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

“Bendäniň öz Robbuna iň golaý wagty seždedäki halydyr, şonuň üçin (seždede) köp doga ediň!” (Muslim)

Şeýle hem, doganyň kabul bolýan başga wagtlary doga etmeli, meselem, juma güni, sapar-ýolagçy wagty, agzy bekleli wagty, ýagmyr ýagan wagty. Doganyň kabul bolmasyna päsgel berýän zatlardan daşda bolmaly, meselem, haram gazanç edip iýmek, geýmek.

12. Kelimäni çagalara öwretmek.

Çaga gürläp başladygy oňa kelimäni öwretmek zerurdyr, ene-ata ol sözi gaýtaladyp, aýtdyrmalydyrlar.

Ibn Abbasyň habar beren hadysynda Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýýär:

“Lä ilähe illallah diýdirip, çagalaryňyza ilkinji bu sözi açyş etdiriň, ölüm hallarynda-da lä ilähe illallah diýdiriň.” (Beýhaky)

Ummu Suleým öz ogluna Enese şulary gaýtaladardy:

”Aýt: “Lä ilähe illallah.” aýt: “Eşhedu enne Muhammeden Resulallah.”” (Siýer Egläm En-Nubelä)

Muny entek süýtden aýrylmanka aýtdyrrar ekeni.

Kelimäni eneler çagalaryna gaýtaladyp, oýnadyp, öňlerinde aýtdyrmaly, bu söze öwrenişen soň, az-kem düşünişip başlansoň, akyl ýetirjek derejesinde açyklar bermelidir.

Şu zatlary öwretmeli:

Allah ýeke-täkdir, şäriği ýokdur, Allah Ýaradyjydyr, Ol asmandadyr, Arşyň üstüne galadyr, Ol bizden habardardyr, biziň hal-ahwalymyzy bilijidir, Görýändirem, Eşidýändirem, Ol hemme zada Kadyrdyr, Başaryjydyr. Allaha bil baglamagy, Ýeke Allahyň Şäfi (şypa berijidigini) öwretmeli, Ony söýüp, Oňa ybadat etmek biziň borjumyzdygyny düşündirmeli.

Şeýle hem, Pygamberimizi söýüp, oňa tabyn bolmagy aňlatmaly, onuň käbir wasplaryny, ahlaklaryny gürrüň bermeli, ol çagalary gowy görüp, olar bilen oýnandygyny habar bermeli we başga-da akyllary çatjak zatlary gürrüň bermeli.

Olardan gaýta-gaýta:"Robbuň kim? Diniň näme? Pygamberiň kim? Allah nirede?" diýip sorap durmaly.

Çagalara sahabalary, salyhlyary söýdürmeli, kiçi sürelerden: Fatiha, Yhlas, Felek, Näs sürelerini ýat tutdurmaly.

13. Ýagşy, edepli gylyk-häsiýetlere endik etdirmek.

Süýtden aýrylanson çaga päk ýüreklilik bilen, öýkünjeňlik, (ene-ata) meñzejek bolma bilen tapawutlanýar, ol ýumşajyk hamyr ýalydyr, şonuň üçin, ol entek kiçijek zada düşünenok diýip, perwaýsyz bolmaly däldir.

Goşgy:

Kiçilikde çagalara edep bermegiň peýdasy deger,
Ondan soň bolsa olara edebiň peýdasy degmez,
Şahalary dogrulasañ, dogrulanar,
Emma agajy näçe ýumşatsañam ýumşamaz.

Çaga nahar iýmekligiň, ýatmagyň, salamlaşmagyň, sag elde berip sag elde almaklygyň edeplerini öwretmelidir, asgyran mahaly **“Elhamdulillah”** diýmegi, asgyryp zyndan elhamdulillah diýen kişä jogap hökmünde **“Ýerhamukallah”** diýmegi öwretmelidir. Şeýle hem, dogruçyl, amanatçyl häsiýetlere öwrenişdirmeli.

Omar ibn Ebi Seleme gürrüň berýär:

“Çaga wagty (bir gün) Pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) otagyndadym, elim (saçagyň) her ýerine baryp gaýdýardy, şonda Pygamberimiz aýtdy: "Eý oglanjyk! Bismilläh diý, sag (eliň) bilen iý, öz öňünden iý." (Şol günden bäri) şolar ýaly iýip-içýärim." (Buhary we Muslim)

Şeýle hem, ýaramaz, erbet gylyk-häsiýetlerden çagany alyp galmalydyr, meselem, ýalan sözlemek, özüni söýüjilik, doganlaryny gabanmak.

Ene-atalara çagalaryny haramdan saklamak parzdyr, pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) Hasany sadaka iýmekden saklaýşy ýaly, çünki, sadaka iýmek pygamberimiziň maşgalasy üçin rugsat dälidi⁽¹⁾.

Ebu Hureýra gürrüň berýär: Hasan Ibn Aly sadaka hurmalaryndan birini agzyna alanda pygamberimiz:

"Kyh, Kyh, zyň, zyň, biziň sadaka iýmeýänimizi bileňokdyňmy?" (Buhary we Muslim)

Haçanda Abdullah ibn Mesgud oglunyň ýüpek köýnek geýenini görende ony ýyrtyp, şeýle diýýär:

"Bu (ýüpek) diňe aýallar üçindir." (Ibn Ebi Şeýbe Musannaf)

Şonuň üçin, çagalar (Allah tarapyň) hasaba çekilmeýän bolsalaram ene-atalar olary elmydama haram işlerden saklamalydyrlar, çünki, kiçilikden harama öwrenişen çaga ulalanda-da edesi geler, ony taşlamak çaga agyr düşer.

Eneler gyzlaryna haýaly bolmagy terbiýe bermelidirler, ýat erkek kişilerden daşlaşmaga, örtüji giň eşiklere endik etdirmelidirler, köp musulmanlaryň geýinşi ýaly dar, gysga eşiklerden daşda boldurmalydyrlar.

14. Çaga bilen oýun etmek, mähirli gatnaşmak.

Çaga bilen oýnamagyň, mähir siňdirmegiň çaganyň sagdyn, dogry bolup ýetişmegine uly täsiri bardyr, çünki, oýun çaganyň durmuşynyň bir bölegidir.

Çagalar bilen oýnaşmaga perwaýsyz garama, çünki, oýnamak olaryň gursagyna guýlandyr, futratynda (ýaradylyşynda) bardyr, tersine, olaryň oýunlaryna senem goşul, seni söýmekleri üçin, saňa öwrenişmekleri üçin, nesihatýňa, görkezmäňe gulak asmaklary üçin olar bilen mähirli bolup, oýna. Aýatda Allah Tagala öz Pygamberine şeýle diýýär:

"(Eý, Muhammet!) Sen Allahdan gelen rehmet bilen olara (musulmanlara) mylaýym bolduň. Eger sen gödek, doňýürek bolsadyň, elbetde, (musulmanlar) seniň daşyňdan dagap giderdiler." (Äli Imran 159)

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) öz maşgalasy bilen örän gowy gatnaşardy, şu hadysda aýdyşy ýaly:

---

(1) Pygamberimiziň özüniň we maşgalasynyň sadaka iýmeýäniniň sebäplerinden biri - il-gözi ters pikir edäýmesin diýip, ýagny, başgalardan sadaka jemläp, ilini puluny iýýär diýip halk ýalňyş pikir etmesin diýip iýenok ekeni.

"Siziň iň haýyrlyňyz öz maşgalasyna iň haýyrly bolanyňyzdyr, men öz maşgalama iň haýyrlyňyzdyryn." (Tirmizi)

Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) çagalar bilen ýumşak gatnaşyp, olar bilen oýnar ekeni, Ebu Hureýra şeýle diýýär:

"Pygamberimiz Huseýna (Alynyň ogluna) dilini çykarardy, ol çagada onuň diliniň gyzlylygyny görüp gülýärdi." (Ibn Hybban)

Omar aýtdy:

"Hasan bilen Huseýni pygamberimiziň gerdeninde görüp, şeýle diýdim: aşagyňyzdaky nähili gowy at ekeni, pygamberimiz aýtdy: "Bu ikisi hem nähili gowy çapyksuwarlar." (Ebu Ýagla Kebir)

(Pygamberimiz) Enes ibn Mäligiň jigisini oýnadyp:

"Eý Ebu Umeýr, näme etdi Nugaýr." diýerdi. (Buhary we Muslim)

Göreşip duran oglanlaryň ýanyndan geçip barýarka şeýle diýýär:

"Ismaýylogullaryny (göreşde) ýykyň, çünki ataňyz mergendi, atyjydy, ýykyň menem plan ogullaryň tarapynda."

Iki toparyň birisi ýykmakdan saklanýar, şonda şeýle diýýär:

"Näme ýykaňyzok?" Olar: "Nädip ýykaly sen olaryň tarapynda ahyryn, ol: "Ýykyber iň men siziň hemmäňiziň tarapyndadyryn." diýdi.

(Buhary)

Abdullah ibn Haris aýtdy: Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) Abdullahy, Ubeýdullahy we Abbasogullaryndan köplerini hatara düzüp, şeýle diýerdi:

"Kim meniň ýanyma ilkinji gelse oňa şuny we şuny berjek." Olaram onuň ýanyna ýaryşyp ylgaşardylar, onuň arkasyna, döşüne agardylar, olam çagalary ogşap, ýanlarynda bolardy." (Ahmet)

Aişe enemiz gyzlar bilen oýnar ekeni, Pygamberimiz ol gyzlary oýnamaklary üçin Aişäniň ýanyna salar ekeni." (Buhary we Muslim)

Oýun arkaly dogryçylyk, amanatçyl bolmak ýaly ýagşy gylyk-häsiýetleri öwretmeli, we ýalan sözlemek, hyýanat etmek, aldamak, hapa-paýyş sözleri aýtmak ýaly ýaramaz gylyklardan alyp galmalydyr.

15. Öýi aýdym-saz gurallaryndan, boş güýmeýän zatlardan saplamak.

Çaga terbiýe bermeklige ýardam edýän möhüm zatlaryň biri, öýüň içini aýdym-saz gurallaryndan, fasyklyga, azgynlyga, ýalana eltýän zatlardan saplamakdyr, arassalamakdyr, çünki bular ýaly öýleri şeytanlarynyň mesgen tutunmagy mümkindir.

Sälimiň kakasyndan habar beren hadysynda şeýle diýilýär:

“Jibril (gelmekligi) pygamberimize wada beren ekeni, soňam gijä galýar, muny pygamberimiz alada edýär, soňra öýünden çykanda Jibrile duşýar, Jibril oňa gören zadyny şikaýat edýär: “Surat ýa it bolan öýe biz girmeýäris.”” (Buhary)

Häzirki musulmanlaryň öýüniň ýagdaýy nähilikä? Çünki olaryň köpüsiniň öýlerinde janly zatlaryň suratlary, şeýle hem azgyn ediji suratlary görkezýän gurallar, aýdym-saz enjamlary tapylýandyr. Aslynda bu zatlar perişdeleri kowup, şeytanlary çagyryýan zatlardyr. Pygamberimiziň öýüne surat ýa it üçin girmede, şonuň üçin iti çykarmaklygy we suratlary ýyrtmaklygy buýurdy.

Perişdeleriň öýe girmekleri bilen öýe asudalyk, arkaýynlyk, rahatlyk, bereket girýändir. Şeytanlar bilen bolsa alada, gaýgy, rahatsyzlyk, ruhy keseller girýändir. Şonuň üçin bular ýaly öýde ýaşaýanlaryň ruhy kesellere sezewar bolmaklary geň zat däldir.

16. Öýleri Kuran, zikirler, namaz bilen berkitmek.

Öýleri Kuran okamaklyk bilen, zikirler aýtmak bilen, namaz okamak bilen berkitmek çaga terbiýesi üçin gaty peýdalydyr. Kuran okamaklygyň we zikirleri aýdyp durmagyň öý eýeleri üçin şeytanlara garşy, perişdeleriň gelmegine, rehmetiň, rahatlygyň inmegine, asudalyga, bagtlylyga uly täsiri bardyr.

Bu zatlara delilleriň biri Ebu Hureýranyň hadysy:

"Öýleriňizi gabrystana öwürmäh, şeytan Bakara süresi okalan öýden gaçýandyr." (Muslim)

Jäbir şeýle diýýär: Pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýenini eşitdim:

"Eger adam öýüne girende, nahar iýende Allahy ýatlasa⁽¹⁾ (zikir etse), şeytan aýdar: “Siz üçin ýatarlyk ýer we agşamlyk (nahary) ýokdur” Eger-de öýe girip Allahy ýatlamasa, şeytan aýdar: “Ýatarlyk ýer ýetişdi” Egerde naharlananda Allahy ýatlamasa aýdar: “Ýatarlyk ýer we agşamlyk ýetişdi.”” (Muslim)

---

(1) Ýagny “Bismilläh” diýse.

Ýedi ýaşdan on dört ýaşa çenli bermeli terbiýe

Ýedi ýaş - çaga terbiýesi üçin iň önümlü, haýyrly ýaşdyr, ýedi ýaş - bilim üçin, aýratynam, ýat tutmak üçin altyn ýaş hasaplanýar, çünki, ol ýaşda çaganyň kalby güýmenjelerden, ýaş ýetginjekleriň pikirlerinden boş bolýar. Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) çagalara bu ýaşda bilim bermeklige üns berer ekeni, Ibn Abbas aýtdy: Günlerde bir gün pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) arkasynda (bir) ulagly barýarkam şeýle diýdi:

"Eý oglanjyk, men saňa käbir sözleri öwredeýin: "Allahy gora (ýagny, Allahyň buýruklaryny ýerine ýetir, gadaganlyklaryny taşla) Olam seni gorar, Allahy gora (ýagny, Allahyň buýruklaryny ýerine ýetir, gadaganlyklaryny taşla) Ony öňünde taparsyň, eger dilemekçi bolsaň, diňe Allahdan dile, eger ýardam soramakçy bolsaň, diňe Allahdan sora. "Eger ymmat (adamzat) saňa haýyr getirjek bolup birleşseler, Allahyň saňa (takdyr) edip ýazanyndan başga haýyr getirip bilmejeklerini, eger ymmat (adamzat) saňa zyýan ýetirjek bolup birleşseler, Allahyň saňa (takdyrda) ýazanyndan artyk zyýan ýetirip bilmejeklerini" bilginiň, galamlar galdyryldy, sahypalar gurady (ýagny, takdyr ýazyldy, ony üýtgedip bolmaz)." (Tirmizi)

Ibn Rejep bu gaty ähmiýetli hadys barada şeýle diýdi:

"Bu hadys örän peýdaly wesýetleri, diniň iň möhüm zatlarynyň külli kadalaryny öz içine alýar." (Jämig ulum welhykem)

Ibn Abbas entek ýaş çagaka, çünki ol hijretde üç ýyl öň dogulýar, entek ýetişmänkä pygamberimiz bu zatlary oňa öwredýär.

Şeýle hem, pygamberimiz Hasana Kunut dogasyny öwreden, ol:

"Pygamberimiz maňa witrde aýdylýan sözleri öwretdi." diýdi. (Ahmet)

Ol wagt onuň ýaşı 10 ýaşdan kiçi ekeni, çünki, ol hijretiň 3-nji ýylynda doglan.

1) Namaz.

Bu ýaşda üns bermeli amal ädimleriniň biri çaga namazy buýurmak, muňa pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) iterendir:

"Ýedi ýaşlaryna ýetenlerinde çagalaryňyza namazy buýruň! On ýaşda (okamasalar, olary (ýeňiljek, agyrtmajak, yz goýmajak şeklinde) uruň! Şeýle hem, olary aýry-aýry düşekde ýatyryň!" (Ebu Dawud)

Terbiýeçi kişä bu ýaşdaky çaga namazy buýurmak, ony okamaklyga höweslendirmek parzdyr, namazyň fazyletini (artykmaçlygyny), peýdalaryny beýan edip, ony taşlan kişiniň jezasyny gürrüň bermelidir. Eger namazy söýüp, Allahyň hemme zada gözegçilik edip duranyny bilip ýetişse, Allahyň izni bilen päk arassa salyh çaga bolup ýetişer, çünki, namaz bolgusyzlyklardan, ýaramazlyklardan alyp galar. Namazy buýurman, sowuksala, perwaýsyz bolmak - nähili erbet ýitgidir, namazsyz çaga terbiýelem salyham bolup bilmez, aýatda Allah şeýle diýýär:

"Maşgalaňa namazy emir et, özüň hem sabyr bilen (namaza) dowam et!" (Taha 132)

2) Kurany-Kerim öwretmek.

Çaga terbiýesinde möhüm zatlaryň biri - Kuran öwretmekdir. Eger olar üçin iki dünýe bagtyny, abraýyny isleýän bolsak, olara Kuran öwretmegimiz zerurdyr. Kurany öwretmegiň içine şular girýär: okamany öwretmek, ýat tutdurmak, manylarynyň üstünde pikirlendirmek, amal etdirmek. Ýöne bu ýaşda iň üns bermelisi - ýat tutdurmak, ýat aldyrmak.

Hadysda şeýle diýýär:

"Siziň iň haýyrlyňyz Kurany öwrenen we öwreden kişidir." (Buhary)

"Takyk, Allah bu Kitap (Kuran) sebäpli käbirlerini beýgelder, käbirlerini peselder." (Muslim)

Belli, ajaýyp alymlaryň köpüsi Kurany ýetişmänkaler ýat tutar ekenler, Ymam Şäfigy ýedi ýaşynda, Newewi on ýaşynda, Ibn Teýmiýe kiçi wagty, Şeýh Ibn Báz hem kiç wagty ýat tutupdyrlar.

Selef-salyhymyz Kurany ýat aldyrtmaga, öwrenmäge, çagalara öwrenmäge höwesli ekenler.

Ata Ibn Säib Abdurrahman ibn Suleminiň şuny aýdanyny habar berýär:

"On aýaty öwrenip tä ylmyňy bilýänçäler indiki on aýata geçmeýän kowumdan (adamlardan) Kuran aldyk (öwrendik), şeýdip, Kurany öwrenip amal ederdik, Bizden soň şeýle bir kowum (adamlar) bolup,

olar Kurany miras alarlar, ony suw içişleri ýaly içerler, emma bokurdaklaryndan aşak gitmez, geçmez⁽¹⁾." (Siýer aglâm ennubelä).

Diniň esasy bolan Kurany-Kerimi selef-salyhlar öwrenmeklige, düşünmeklige, ony amal etmeklige höweslidiler. Pygamberimiziň ahlagy Kurandy, Aişe enemiziň habar berşi ýaly. (Ahmet)

Ene-atalary çagalaryna Kuran öwretmeklige iterýän zatlaryň biri - bu amal üçin beriljek sogaplar, aýratynlyklardyr. Ol aýratynlyklaryň biri Sehl ibn Muazyň habar beren hadysynda gelendir:

"Kim Kuran okap, ony amal etse, onuň ene-atasyna kyýamat gününde täç geýdiriler, ol täjiň ýagtylygy dünýädäki öylere düşýän günüň ýagtylygyndan has güýçlüdir, eger özi Kurana amal etse, onda sogaby nähili bolarka." (Ebu Dawud)

Kimiň ýaşy uly bolup, ýatkeşligi giden bolsa, Kuran okamaga dili öwrülmeýän bolsa, çagalaryna Kuran öwretsin, ýat aldyrtsyn, çünki, çagalar takwa bolsalar, olar senden soň salyh amaldyr.

3) Allaha we Resulyna ytagat etmekligi (boýun bolmaklygy) terbiýe bermek.

Ene-atalara iň möhüm parzlaryň biri - çagalara Allah we Resulyna boýun bolmagy, Allah we Resulyny tagzym etmegi terbiýe bermekdir. Allaha we Resulyna ytagaty buýurýan aýat-hadyslary öwretmelidir.

Allah aýtdy:

"Kim Allaha we pygambere boýun bolsa, ine, olar Allahyň nygmatlaryna mynasyp bolan pygamberler, syddyklar, şehitler, salyhlar bilen bile bolarlar. Bular nähili ajaýyp dostlardyr!" (Nisa 69)

Allaha ytagat etmek Allahy birlemegi, şirk etmezligi talap eder.

Pygamberi söýmek onuň buýruklaryna boýun bolmagy, habar beren zatlaryny tassyklamagy, gadagan eden zatlaryny taşlamagy, Allaha diňe Onuň buýrany ýaly ybadat etmegi talap eder.

Şeýle hem, Allah we Resulynyň (buýruklaryndan) boýun towlamakdan duýdurmaly, günäleriň oda girmeklige sebäp bolýanyňy düşündirmeli, aýatda Allah aýtdy:

---

(1) Ýagny- manysyna düşünmezler we Oňa amalam etmezler.

"Olar ýüzleri oda aýlandyrylan günü: "Käşgä, biz Allaha we Onuň ilçisine tabyn bolsadyk." diýerler." (Ahzab 66)

Örän möhüm zat - ene-ata öz çagalaryna Allaha we Resulyna boýun bolmakda gözel görelde bolmalydyr.

4) Alymlary we baştutanlary söýdürüp terbiýe bermek.

Alymlary we baştutanlary söýdürüp terbiýe bermek gaty üns bermeli meseledir. Çünki, alymlar pygamberleriň mirasdüşerleridirler, pygamberler dynar-dirhem (pul) miras goýup giden dälidirler, ylym goýup gidendirler, kim ol ylymdan alsa, beýik paý aldygydyr. Çagalaryň ýanynda alymlary aýyplamak, abraýyny gaçyrmak, ylmyna degmek, ýalňyşlyklaryny äşgär etmek ymmat üçin uly howp-hatardyr, çünki, ylym olardan alynýar, şerigaty biz olaryň üsti bilen tanaýarys, alymlary abraýdan gaçyrmak Ýslam şerigatyny gaçyrmakdyr.

Bular ýaly terbiýe alan çaga ulalanda alymlardan ylym alasy gelmez, sebäbi onuň olara we olaryň ylmyna ynamy ýok, belkem, bu ýagdaý ony azaşan, dogry ýoldan aýrylan, azgyn pikirli alymlaryň yzyna düşmeklige iterer, şeýdip ol çaga jemgyýeti ýumurmaga sebäp bolar.

Baştutanlar - ýolbaşçylyk işlerini alyp baryp, şerigaty dikeldip, asudalygy gorap, adamlaryň olarda sözlere birleşýän kişileridir, şol sebäpli Allah şeýle diýdi:

"Eý, iman getirenler! Allaha boýun boluň! Pygambere boýun boluň we özüňizden bolan baştutanlaryňyza!" (Nisa 59)

Baştutanlar - alymlar we ýolbaşçylardyr.

Käbir musulmanlaryň oturyşlykda alymlar we baştutanlar hakynda edýän gybatlary, aýyplaryny agzamaklary gaty gynançlydyr, eger olar öz aýyplaryna seretseler olaryňkydan köp gelýändir, her eşiden zadyny gepläp ýörmeklik adama ýeterlik günädir.

Gynançly zady olaryň çagalary hem ol mejlislerde oturýarlar, olaryň diýýän zatlaryny kabul edip, alym we baştutanlary ýigrenip terbiýe alýarlar, bu zatlar ylymsyz günäkärlemelere iterýär, meselem, fasyk, bidgatçy diýip başgalara at dakmana itergi berýär.

Bu edýän gürrüňleriniň köpüsi Ýslam, sap-päk akyda duşmanlary tarapyndan ýaýradylýan ýalan, delilsiz töhmet bolup biler.

Şeýh Abdulaziz ibn Báz şeýle diýýär:

“Baştutanlaryň aýyplaryny äşgär etmek, münberlerde bu zatlary agzamak selefleriň (sahabalaryň) ýoly däldir, çünki, bu zatlar gozgalaňa, ýagşylykda boýun bolmazlyga elter, zyýan berip peýdasy bolmaýan (hökümete garşy) çykyşa elter, emma selefleriň eýeren ýoly ýekelikde nesihat etmek, soltan bilen ikiçäk galyp nesihat etmek, ýa oňa hat ýazmak, ýa olar bilen habarlaşýan alymlara jaň etmek, olara haýry ündesin diýip. Ynha selefleriň ýoly budur.”

Baştutanlara köpçüligiň önünde inkär etmek, adamlaryň arasynda ýalňyşlyklaryny äşgär etmek selefleriň ýoly däldir, çünki beýle edilse uly zyýanlara, (hökümete garşy) çykyşa sebäp bolar.

Usama ibn Zeýde aýtdylar:

“Osmanyň ýanyna gürleşmek üçin girmeyänmi?” Usama aýtdy: “Näme, size eşitdirmesem gürleşmeýändirin öýdýärsiňizmi?! Allaha kasam bolsun, täze hokga çykarman (ýagny, köpçülikde äşgär etmän) ikiçäk aramyzda onuň bilen gürleşdim.” (Buhary we Muslim)

Kazy Ýýýad şeýle diýdi:

“Usamanyň diýjek bolany: Baştutan adama köpçülikde, adamlaryň arasynda nesihat edilmez, aýyplary açylmaz, çünki, onuň soň gorkulydyr, tersine, onuň bilen ýumşak bolup, gizlin nesihat etmeli, ynha bu nesihat kabul edilmäge has laýykdyr.” (Feth El-Bäri)

Bu ýoly beýan edip Şeýh Muhammet Ibn Salyh El-Useýmin (Allah oňa rehmet etsin) şeýle diýýär:

"Her üşmeleňde, oturyşykda ýolbaşçylaryň gepini etmek käbir adamlaryň endigidir, olaryň arlaryna degmek, ýalňyşlyklaryny, hatalaryny ýaýratmak olaryň adaty bolup galdy, emma olaryň ýagşylyklaryny, gowy taraplaryny agzamazlar. Şek-şübhesiz, bular ýaly ýolda bolmak, baştutanlara degmek - ýagdaýy diňe beterleşdirer, çünki, bu gürrüňler bir meselänem çözmez, bir zulumam gaýtarmaz, diňe belanyň üstüne bela goşar, şeýle hem bu ýol baştutanlary ýigrenmeklige, halamazlyga iterer, olara boýun bolmaly meselelerde boýun gaçyrmaklyga elter. Biz aslynda baştutanlar günä etmeyärler, ýalňyşmaýarlar diýemizok, olar edil beýleki adamlar ýaly ýalňyşýarlar,

çünkü, hemme adamogly ýalňyşýandyr, ýalňyşýanlaryň iň haýyrlysy bolsa toba edýänlerdir. Şeýle-de, ýalňyşlyga ýol beren adam hakynda nesihat etmän dymmalý hem diýemizok, tersine Allah, pygamberi, kitaby, musulmanlaryň ýolbaşçylary we halky üçin elimizden gelen nesihat etmelidigimize zerreje şübhamiz ýokdur, eger ýagdaý şeýledigine düşünen bolsak, baştutanlaryň ýalňyşyny görenimizde bize düşeni, bize wajyp bolany - olar bilen hat üsti bilen ýa jaň üsti bilen habarlaşmalydyrys. Olaryň hatasyny iň gözəl ýol bilen düşündirip, haky iň mynasyp şekilde ýetirmelidiris. Golastyndakylara nesihat etmek, olaryň bähbitlerine gözegçilik etmek, olara edilýän zulумыň çäresini görmek bu zatlaryň hemmesiniň olaryň boýnundaky borçdugyny ýatladyp, olara wagyz etmelidiris."

Şeýh Salyh El-Fewzan (Allah ony gorasyn) aýtdy:

"Baštutanlaryň gepini etmek - gybatdyr, nemimedir (gep gezdirmedir), ol ikisi şirkden soň iň uly günäleriň hataryndadyr, eger alymlaryň we baştutanlaryň gepi edirse, şeksiz bu has beter günädir, çünki, munuň uly zyýanlary bardyr, meselem: musulmanlaryň agzybirliğini pozmak, baştutanlar barada betgüman bolmak, adamlaryň kalbynda umytsyzlygy, nägileligi ekmek."

Bu agzalan zatlary häzirki zaman we öňki döwürdäki selef alymlarymyz şular ýaly hadyslara daýanyp aýdandyrlar:

1. Ibn Abbas: Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) şeýle diýdi:

"Kim ýolbaşçysynda halamaýan zady görse, sabyr etsin, çünki, kim jemagatdan bir garyş aýrylyp (ýagny, agzybirligi pozup) ölse, ol jähiliýet (nadanlyk) ölmü bilen ölendir." (Buhary we Muslim)

2. Ýýad ibn Gonem: Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) aýtdy:

"Kim soltana (ýolbaşça) nesihat etmek islese, oňa köpçülikde äşgär etmesin, elinden tutup (etsin) (ýagny, ýekelikde, ikiçäk galyp nesihat etsin), eger gulak assa (nesihat kabul etse, has gowusam) şoldur, eger asmasa, öz boýnundakyny ýerine ýetirdigidir." (Ahmet)

3. Enes Ibn Mälük: Muhammediň sahabalarynyň ululary bize gadagan edip aýdardylar: Pygamberimiz (Sallallahu aleyhi we sellem) aýtdy:

"Baştutanlaryňyza sögmäň, dil ýetirmäň, olary aldamaň, olary ýigrenmäň, Allahdan gorkuň, sabyr ediň, çünki, ýagdaý (çykalga) golaýdyr." (Beýhaky)

4. Ziyád Adwi aýtdy: Ibn Amiriň (şol wagtky ýolbaşçynyň) münberiniň aşagynda Ebu Bekre bilen oturdyk (ýagny, jumada hutba edip otyrka), (Ibn Amiriň) egnindäki köýnek ýukady, soňra Ebu Bilal aýtdy: Emire serediň, fasyklaryň (bozuklaryň) eşiklerini geýipdir, şonda Ebu Bekre şeýle diýdi: Dym, agzyňy ýum, pygamberimiziň şuny aýdanyny eşitdim:

"Kim Allahyň ýerdäki soltanyny kiçeltse, peseltse, Allah ony kiçelder, peselder." (Ahmet)

5) (Ylaýyk) medrese, mekdep saýlamak.

Çagalaryna gowy mekdep tapyp bermek atanyň hökman etmeli işidir, daş bolsa-da gowusyny saýlamalydyr, tälim-terbiýe berijilerden iň gowy mekdep barada soramalydyr.

Mekdebiň okuwça täsiri güýçlüdir, çünki, ol çaga ol ýerde gününüň dörtde bir bölegini geçirýär, şol pursatlar iň haýyrly pursatlardyr, mekdepde bilim alyp, terbiýe alyp, ol ýerde dost-ýar edinýär.

Şonuň üçin, atalar mekdep bilen gatnaşykda bolmalydyrlar, zyýarat etmeli, jaň edip, oglunyň ýa gyzynyň hal-ahwallaryny, ahlaklaryny, edeplerini, dost-ýarlaryny sorap durmalydyrlar, has dogrusy, bu zatlary çagalaryň bahalaryndan öň soramalydyrlar.

Şeýle hem, olaryň okuwyny, alan bilimini yzarlap durmaly, gündelik depderine seredip, mugallymyň belliklerini bilmelidir, oňa gerekli görkezmeler berer ýaly.

Çaganyň okuwyna üns bermekligiň, mekdep bilen, mugallymlar bilen berk gatnaşygyň, onuň depderlerinden, okuw derejelerinden habardar bolmagyň - onuň ylmyna we salyh bolmagyna haýyrly ýardamdyr.

6) Dost-ýar saýlamak.

Mälim bolşy ýaly, adama dostunyň güýçli täsiri bardyr, eger dosty ýaramaz bolsa, ýaramaz täsir eder, eger gowy bolsa, gowy täsir eder. Pygamberimiziň (Sallallahu aleyhi we sellem) bu meselede aýdan sözi ýeterlikdir:

"Salyh (gowy) dost bilen ýaramaz dostuň mysaly edil atyr ýasaýan bilen demir ussasy ýalydyr" soňuna çenli⁽¹⁾. (Buhary we Muslim)

"Adam öz dostunyň dininde bolýar, şonuň üçin kim bilen dostlaşýanyňyza serediň." (Ebu Dawud)

Atalar öz çagalaryna salyh dost, nesihat edýän ýar tapyp bermelidirler, bu işi çagalaryň özlerine tabşyrmaly däldirler, çünki, belki ýagşy dost tapyp bilmez, belki erbet dosta baglanyp, soňy bilen ony taşlamasy kyn bolar. Muňa mysallar sanardan kändir, näçe ýaş oğlanlar ýagşy töwerekde önüp-ösüp, gözegçi maşgalada ulalsa-da, ýaramaz dostlara sataşýarlar, aýlanma, gezelenç, oýun, güýmenje, (okuw) gaýtalaşma bahanasy bilen sataşýarlar, şeýdip oňa uly täsir ýetirýärler. Bu asyrda atalara çagalaryny dost-ýarsyz terbiýelemek kyndyr, pitneler (ýaramazlyklar) ýaşlara her tarapdan abanyp durandyr.

Ýaramaz dost-ýarlar iki görnüşdir:

1 - Şübhe eýeleri.

2 - şöhwet eýeleri.

Şöhwet eýeleri çagany ahlaksyzlyga, bolgusyzlyga itererler. Şübhe eýeleri - çagany bidgatlara, seľfsalyhyň ýolundan gyşarmaklyga itererler, belki, tekfire (kapyr diýip birini günäkärlemek), tebdige (birine bidgatçy diýip günäkärlemek) baş urar, bu ýurda garşy bolan ters ýoly tutanlaryň edişi ýaly, şeýle hem käbir ýaşlardan bular ýaly zadyň çykyşy ýaly (Allah olara hidaýet berip, göz gaýtma bilen haka gaýtarsyn).

Bu kitabyň soňunda aýdasym gelýäni - Allahdan biziň niýetimizi, zürýadymyzy düzetmegini dileýärim, ene-atalarymyzy bagyşlanmagyny, olara haýyrly sogap bermegini, bize-de olara dirikälerem, dünýäden ötensoňlaram ýagşy gatnaşmagymyza ýardam etmegini dileýärim. Şeýle hem, Allahdan çagalarymyzy Kitap we Sünnete görä terbiýe bermegimizde ýardam bermegini, olary salyh zürýat etmegini, durmuşymyza gözümiziň

---

(1) Ýagny araplar bu sözi, hadysyň başyny agzap, soňuny agzamasalar ýazýandyrlar.

görejî etmegini we dünüäden ötemizden soñam salyh amal etmegini dileyarin.

Sallallahu ala nebiyyina Muhammed.